

T. S. ELIOT – THE WASTE LAND- CÂTEVA PROBLEME DE TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

T.S. ELIOT – THE WASTE LAND – A FEW ISSUES REGARDING ITS TRANSLATION INTO THE ROMANIAN LANGUAGE

Ana STAN

Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”

Cluj-Napoca

Abstract

The purpose of the article is to underline some aspects regarding the translation of T. S. Eliot's „The Waste Land” into Romanian. Being a complex and contradictory text, its translation into Romanian rises some language problems. The article refers to two literary translations, that of Ion Pillat and Aurel Covaci.

Cuvinte cheie: *Eliot, engleză, literatură, poezie, română, traducere, „Țara Pustie”, vocabular.*

Key words: *Eliot, English, literature, poetry, Romanian, translation, „The Waste Land”, vocabulary.*

Traducerile literare ne surprind ca un domeniu extrem de interesant, dar și dificil. Problemele cărora trebuie să le facă față traducătorul sunt variate și uneori greu de trecut. Termenul de traducere, în mod normal, ne duce cu gândul la un mesaj cu o valență identică cu cea a textului sursă sau cel puțin extrem de apropiată de a textului original. Însă, uneori, avem de a face cu o (re) interpretare a acestui text sursă în limba „țintă”. Astfel, ideea conform căreia „textul rezultat” este în esență un echivalent al textului sursă este mai mult sau mai puțin adevărată. Traducătorul, în majoritatea cazurilor, cade pradă tentației de a interveni asupra textului pentru a-i conferi un stil și o formă potrivite limbii în care se face traducerea dar și stilului personal al traducătorului, posibil el însuși om al literelor (în special în cazul traducerilor literare.)

De altfel, a traduce înseamnă a îmbina în mod armonios mesajul textului original cu constrângerile lexicale, gramaticale, idiomatice ale limbii în care se face traducerea sau constrângerile legate de context. A crede că o traducere se poate realiza în mod mecanic, fără prea mult efort sau imaginație, este o părere greșită, mai ales că traducătorul nu poate ignora faptul că în mintea lui există ambele limbi (cea din care și cea în care se face traducerea) ceea ce, în anumite situații poate duce la interpretări excesive, la formulări forțate sau mult prea nuanțate.

Încercările oamenilor de știință de a face calculatorul să opereze traduceri în locul omului sunt niște experimente mai mult sau mai puțin reușite. Limba, fiind un mecanism viu și independent de voința noastră, nu poate fi transpusă într-un alt cod utilizând o traducere cuvânt-cuvânt a textului original, în special dacă vorbim de un domeniu precum literatura, unde regulile de urmat sunt numeroase și fac apel în general la imaginația, puterea de creație a autorului, și în consecință a traducătorului. Traducătorul devine astfel un intermediar între două culturi care își împrumută una alteia o parte din individualitatea proprie.

Istoria traducerilor literare este îndelungată și extrem de bogată. Ca domeniu însă, și-a început existența în anii 1980. Termenul „a traduce” înseamnă a tâlmăci și a transpune. În concluzie, vorbim aici despre un domeniu care este departe de a fi o știință exactă. Un traducător nu trebuie doar să cunoască ambele limbi (se spune că cele mai bune traduceri sunt făcute de aceia care sunt vorbitori nativi ai limbii sursă și care au o mare stăpânire a limbii în care s-a scris textul primar), ci să fie și un bun cunoscător al culturii din care provine textul original. Ceea ce trebuie el să facă este să știe să interpreteze și să „citească” gândul autorului pentru a surprinde ideea care stă

în spatele cuvintelor de tradus. Acest lucru îi va da posibilitatea de a traduce opera ca întreg și nu ca secțiuni disparate, fără un înțeles unitar.

Dar este oare vorba aici mai mult despre talent sau despre învățarea unor abilități? Părerile sunt împărțite și în această problemă. Unii specialiști, în principiu cei care se ocupă de traduceri literare susțin că ar fi vorba de talent mai mult decât de învățarea și formarea unor capacități. Numeroși traducători sunt și scriitori, și invers.

Termenul de „invizibilitate” a traducătorului (un instrument pus în slujba textului) și-a făcut simțită prezența încă de la începuturile traducerilor. Se consideră ca traducătorul este o persoană care stă în umbra textului tradus, care este și rămâne singura existență importantă. Discuțiile, compromisurile, normele care pot fi mai mult sau mai puțin urmate într-o traducere au fost și sunt în continuare îndelung discutate și negociate de părțile implicate: traducători, oameni ai literelor și diverse instituții.

Astfel, traducerea devine și un act social cu o importanță care nu poate fi neglijată sau negată. Mai mult, o traducere literară, deoarece traducerile literare fac subiectul prezentului articol, devine un act de creație, de transformare. Se pune problema unei posibile încălcări ale dorințelor autorului, o problemă de etică însă, traducerea literară are caracteristicile sale definitorii fără de care textul tradus nu își menține calitatea de text literar. În cazul traducerii literare, ea este cu atât mai reușită cu cât traducătorul are inițiativa unui creator și cunoștințele necesare înțelegerii și interpretării textului. Acest aspect este mai pregnant în cazul textului liric unde fără personalitatea traducătorului nu se poate realiza o traducere. Poezia, se spune, este ceva intraductibil, tocmai de aceea traducerea sa presupune un act de curaj, iar traducătorul și cititorul textului tradus trebuie să fie conștienți de acest lucru.

Vom face referire, în cele ce urmează, la traducerea textului „The Waste Land” de T. S. Eliot în limba română și câteva probleme pe care le ridică traducerea unui text-puzzle, caracterizat printr-o înșiruire de trăiri interioare, subiective, greu de pus într-o ordine logică (ordine inexistentă de altfel.) „The Waste Land” este alcătuit din imagini care dau cititorului o senzație de fragmentar, lăsându-l să rătăcească de la o secvență la alta în căutarea unui sens unitar. Opera lui Eliot, fiind o creație de căpătâi a modernismului, o operă numită de mulți revoluționară, vizionară și influentă, a fost tradusă în numeroase limbi. Acest poem apărut în 1922 există în limba română în mai multe traduceri. Putem aminti aici traducerea lui Ion Pillat, în volumul „Poezii” (Editura pentru literatură, 1965, cu o prefață de Aurel Rău), traducerea lui Aurel Covaci din 1970 (editura Albatros, București, cu o prefață de Nichita Stănescu) și o traducere mai recentă aparținând lui Alex. Moldovan (editura Paralela 45, Pitești, 2004.) Interesul pe care îl determină această creație este perfect explicabil, reprezentând în accepțiunea Lidiei Vianu „o Biblie pentru poezii de azi, chiar dacă ei fug de concentrarea lui Eliot pentru a ne oferi o claritate disperată.”¹

Titlul este tradus de către Ion Pillat și Aurel Covaci ca „Țara pustie:” un tărâm sterp, fără viața, speranțe sau vise. David Moody afirmă că: „În mod trist, unica alternativă la o lume de dorințe, pierderi, schimbări și confuzii mincinoase și degradante, este un tărâm golit și sterp. Poemul, care oferă o critică deseori emoționantă și viscerală la adresa vieții, este și o critică a statutului vieții umane care nu oferă nicio alternativă dincolo de această viață sau de persistența acestei dorințe.”² (trad. a.)

Ca orice traducere literară, traducerea unui asemenea text complex ridică o serie de probleme. Un aspect demn de luat în considerare când se discută despre traducerea unui text liric este plurivalența vocabularului utilizat de către autor și modul în care înțelege traducătorul această plurivalență. Să vedem în ce fel rezolvă cei doi traducători, Ion Pillat și Aurel Covaci, acest aspect. Poemul se deschide cu o imagine poetică ce, în traducerea lui Aurel Covaci este redată astfel: „Aprilie este luna cea mai crudă, zămisind/ Lilioci din pământuri sterpe, încălcind/ Amintirile și dorințele, stârnind/ Rădăcini mohorâte prin ploi de primăvară./ Iarna ne-a ținut de cald, acoperind/ Pământul cu zăpada uitării, hrănind/ O viață neînsemnată cu tuberculi uscați./ Vara ne-a luat pe

¹ Eliot, Thomas, Stearns, *The Waste Land*, Cartea Românească, București, 2000, pg. 85-86.

² Moody, David, *The Cambridge Companion to T. S. Eliot*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, pg. 123.

neașteptate, năvălind peste Starnbergersee/ Cu răpăit de ploaie; ne-am oprit pe alee/ Și am ieșit la soare tocmai în Hofgarten/ Și am băut cafea și am stat de vorbă preț de un ceas.”³ În traducerea lui Ion Pillat același tablou apare în tonuri ușor diferite: „Prier e cea mai crudă lună, născând/ Flori de liliac din țara moartă, amestecând/ Amintire și dorință, îmboldind/ Rădăcini amorțite cu ploaia de primăvară./ Iarna ne-a ținut cald, acoperind/ Pământul în omăt de uitare, hrănind/ Un pic de viață cu cepe uscate./ Vara ne-a surprins, sosind peste Stanbergsee/ Cu o pală de ploaie; ne-am oprit în colonadă./ Și am pornit iar la soare, în Hofgarten./ Și am băut cafea, și am vorbit timp de un ceas.”⁴ Putem observa ca Ion Pillat preferă în anumite situații cuvintele cu un ușor iz arhaic (Aprilie-Prier, pământuri-țară, tuberculi-cepe, stârnind - îmboldind) dar și Aurel Covaci are aceeași tendință în cazul altor elemente de lexic (zămislind, răpăit).

Un pasaj care merită atenția noastră este acela în care se descrie seara de duminică petrecută de erou acasă la Albert și soția lui. Iată cele două traduceri: „Ei în duminica aceea Albert s-a întors, s-au ciondănit în lege/ Și m-au poftit la cină, ca să-mi servească și mie,/ Calda încă, frumusețea de ciondăneală - ”⁵ (Aurel Covaci) și „Așa, duminica Albert era acasă, aveau o șuncă încălzită,/ și m-au poftit la masă, să mă bucur de frumusețea ei caldă.”⁶ (Ion Pillat). Textul lui T. S. Eliot („Well, that Sunday Albert was home, they had a hot gammon,/ And they asked me in to dinner, to get the beauty of it hot”⁷) conține expresia „hot gammon” care, de fapt, are două sensuri în limba engleză: se poate traduce într-adevăr prin sintagma „șuncă încălzită” dar ca verb („to gammon”) poate semnifica și a minți, a trage pe sfoară pe cineva. Ca substantiv se traduce astfel ca minciună, discuție prin care se încearcă înșelarea cuiva, (cu acest sens, termenul fiind utilizat în ziua de azi mai mult colocvial, fiind o expresie învechită.)

Pentru expresia „lean solicitor,”⁸ Ion Pillat preferă traducerea „portărelul jigărit,”⁹ în timp ce Aurel Covaci folosește sintagma „avocatul descărnat.”¹⁰ („Or under seals broken by the lean solicitor/ In our empty rooms”¹¹). Ambele traduceri ale termenului „lean” sunt extrem de reușite. Termenul „solicitor” este explicat de Ion Pillat ca „portărel” iar de Aurel Covaci ca „avocat”; diferențele de sens în limba română între cei doi termeni sunt ușor de observat.

Versurile „Under the brown fog of a winter dawn,/ A crowd flowed over London Bridge, so many,/ I had not thought death had undone so many./ Sighs, short and infrequent, were exhaled,/ And each man fixed his eyes before his feet.”¹² sunt traduse în limba română în felul următor: „Cetate nălucă,/ Sub ceața cafenie a unor zori de iarnă,/ O mulțime curgea pe Podul Londrei, atâția,/ Nu mă gândisem că moartea pierduse atâția./ Suspine, scurte și puține, se pierdeau./ Și fiecare om își țintea ochii înaintea sa.”¹³ (Ion Pillat) și „Ireal City./ Sub ceața întunecată a dimineții de iarnă,/ Pe podul Londrei se scurgeau atâția oameni, atâția/ Încât nu mi-ar fi trecut prin minte că moartea ar putea nimici atât de mulți./ Suspine întretăiate și rare – le simțeam exhalăția/ Și fiecare își pironea ochii înaintea picioarelor.”¹⁴ (Aurel Covaci). În timp ce Ion Pillat preferă expresia românească „cetate nălucă” și construcția „ceața cafenie a unor zori de iarnă” (fiind cu această variantă mai aproape de cea originală), Aurel Covaci vorbește despre „Ireal City” și „ceața întunecată a dimineții de iarnă.”

Concluzii

³ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Albatros, București, 1970, Pg. 43.

⁴ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Cartea Românească, București, 2000, pg. 31.

⁵ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Albatros, București, 1970, Pg. 53.

⁶ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Cartea Românească, București, 2000, pg. 36.

⁷ Eliot, T. S. *The Waste Land*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, pg. 24.

⁸ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, pg. 42.

⁹ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Albatros, București, 1970, Pg. 67.

¹⁰ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Cartea Românească, București, 2000, pg. 44.

¹¹ Eliot, T. S. *The Waste Land*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, pg. 42.

¹² Eliot, T. S. *The Waste Land*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, pg. 16.

¹³ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Cartea Românească, București, 2000, pg. 33.

¹⁴ Eliot, T. S., *The Waste Land*, Editura Albatros, București, 1970, Pg. 46.

Traducerile literare, departe de a fi exacte, impresionează și poartă amprenta culturii și personalității traducătorului. „Un traducător eficient poate să contopească limbile și perspectivele asupra lumii astfel încât valorile spirituale, culturale și sociale ale culturii originare sau parentale să nu se piardă în clipa în care traducătorul se mută într-o nouă cultură și o nouă lume.”¹⁵ Ambele traduceri, atât cea a lui Ion Pillat cât și a lui Aurel Covaci fac dovada faptului că textul literar este un text supus interpretărilor, re-creării și re-formulării. Traducerea presupune transmutarea părerilor dintr-o cultură în alta și, în același timp adaptarea acestor idei la cultura adoptivă. A traduce un text literar presupune ca munca de autor să fie corelată cu cea de traducător și asta deoarece a vorbi mai multe limbi nu este suficient. Traducătorul trebuie să simtă spiritul unei limbi străine și a unui text literar.

Bibliografie:

- 1.*** Chambers Compact Dictionary, Chambers Harrap Publishers Ltd., Edinburg, 2000.
- 2.Cutter, M.J.,- *Lost and Found in Translation*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2005.
- 3.Eliot, T. S., - *The Waste Land*, Editura Albatros, București, 1970.
- 4.Eliot, T. S., - *The Waste Land*, Editura Cartea Românească, București, 2000.
- 5.Eliot, T. S., - *The Waste Land*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004.
- 6.Moody, David, - *The Cambridge Companion to T. S. Eliot*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- 7.Pop, Liliana, - *T. S. Eliot: the creative word. A study of his poetry*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.
- 8.Segal, A. F., - *Text Translation as a Prelude for Soul Translation*, in –„*Translating Culture: Perspectives on Translation and Anthropology*” ed. Rubel, P.G., Rosman,A., Editura Berg, Oxford, 2003.
- 9.Vianu, Lidia, - *T. S. Eliot: an author for all seasons*, Editura Paideia, București, 1997.
10. www.dictionary.cambridge.org
11. www.en.wikipedia.org/wiki/Translation
12. www.en.wiktionary.org

---

¹⁵ Cutter, M.J., *Lost and Found in Translation*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2005, pg. 2.